

УМОВИ ДІЙСНОСТІ АРБІТРАЖНОЇ УГОДИ

*Грігор К.І.
студентка 1 курсу ОКР «Спеціаліст»
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Суттєвою перешкодою на шляху розгляду спору в міжнародному комерційному арбітражі є можлива недійсність арбітражної угоди. Типовий закон ЮНСІТРАЛ і Нью-Йоркська конвенція передбачають можливість визнання арбітражної угоди недійсною державним або арбітражним судом. Однак жоден з цих основоположних міжнародно-правових актів у сфері міжнародного комерційного арбітражу прямо не вказує, з яких саме підстав арбітражна угода може бути визнана недійсною. Водночас, висновку про необхідні умови дійсності арбітражної угоди можемо дійти шляхом системного аналізу положень цих міжнародно-правових актів.

Проаналізувавши п.1 ст.2 Нью-Йоркської конвенції, можна виокремити три необхідні умови дійсності арбітражної угоди:

- вимога письмової форми;
- вимога визначення конкретних правовідносин;
- вимога арбітрабельності.

Національне законодавство більшості держав теж окремо не виділяє підстави для визнання арбітражної угоди недійсною. Водночас існують

загальні вимоги до дійсності договорів. Деякі вчені вважають, що їх можна застосовувати і до визначення дійсності арбітражної угоди. З такою позицією можна погодитися тільки частково, виходячи з того, що арбітражна угода є також договором, проте і з виразними процесуальними наслідками його укладення.

Так, ст.203 ЦК України передбачає загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (договору). На перший погляд, вимоги дійсності договору, визначені цивільним законодавством, можна було б застосувати й до арбітражної угоди, однак це неможливо з огляду на таке: арбітражна угода має змішану природу і не є договором у класичному значенні, адже породжує передусім процесуальні, а не матеріальні наслідки. Тому й наслідком визнання арбітражної угоди недійсною буде не створення нею процесуальних наслідків, а саме відсутність підстав для арбітражного розгляду.

Винесення арбітражного рішення на основі недійсної арбітражної угоди є підставою для скасування цього рішення або для відмови у його визнанні і виконанні; арбітражне застереження, згідно з принципом відокремленості, є автономною стосовно решти змісту договору угодою і тому для нього визначаються окремі підстави дійсності [1, с. 89].

Відповідно до цього ж принципу визнання основного договору недійсним не веде автоматично до недійсності арбітражного застереження, що міститься в ньому, і навпаки. Б. Карабельников зазначає, що завдяки принципу відокремленості арбітражної угоди ми можемо говорити окремо про проблеми дійсності арбітражної угоди і про право, що застосовується для вирішення цього питання [2, с. 203].

П.1 ст.16 Типового закону ЮНСІТРАЛ прямо передбачає можливість третейського суду визнати недійсним як арбітражну угоду, так і основний договір, в якому вона міститься. Те, що арбітражне застереження, що є частиною договору, повинно трактуватися як угода, яке не залежить від інших умов договору, підтверджується й арбітражною практикою.

В.Попондопуло виокремлює вимоги, недотримання яких є підставою для визнання арбітражної угоди недійсною, а саме:

- допустимість спору як предмета арбітражного розгляду;
- вимоги до форми і змісту арбітражної угоди;
- наявність правоздатності (правосуб'єктності) сторін;
- свобода волі сторін [3, с. 189].

Виділення саме підстав недійсності, а не вимог дійсності арбітражної угоди не є правильним, адже в міжнародно-правових актах і національному законодавстві щодо міжнародного комерційного арбітражу не містяться підстави для визнання арбітражної угоди недійсною, а навпаки – перелічуються вимоги до її дійсності, при цьому, зазвичай, прямо не вказується, що недотримання цих вимог автоматично веде до недійсності арбітражної угоди.

Отже, вважаємо, що правильно аналізувати умови дійсності арбітражної угоди, а не підстави її недійсності. Таким чином, для дійсності арбітражної угоди необхідним є дотримання таких вимог:

- щодо форми арбітражної угоди;
- щодо дієздатності сторін арбітражної угоди;
- щодо змісту арбітражної угоди.

Арбітражна угода має бути укладена в письмовій формі. Типовий закон ЮНСІТРАЛ і Нью-Йоркська конвенція надають сторонам широкі можливості вибору способу укладення арбітражної угоди. Так, арбітражна угода може бути укладена: шляхом вміщення угоди в документ, підписаний сторонами; шляхом обміну листами, повідомленнями за допомогою телетайпу, телеграфу або з використанням інших засобів зв'язку; шляхом обміну позовною заявою і відзивом на позов; шляхом посилення в договорі на документ, який містить арбітражне застереження.

Сторони арбітражної угоди повинні мати відповідні повноваження на її укладення. Попри існування принципу відокремленості арбітражного застереження, загалом можна стверджувати, що, якщо сторони мали повноваження на укладення договору, то вони мали й повноваження на укладення арбітражного застереження, яке в ньому міститься.

Водночас, рекомендується окремо передбачати в довіреності представника повноваження саме на укладення арбітражної угоди, бо інакше існує ризик визнання такої арбітражної угоди недійсною [4, с. 392].

Арбітражна угода повинна містити такі істотні умови:

- згоду про передачу певних спорів на вирішення третейського суду;
- визначення кола правовідносин, спір з яких передається на вирішення третейського суду;
- вид і назва арбітражу: арбітраж *ad hoc* чи постійно діючий арбітражний орган, компетентний розглядати спір.

Зауважимо, що найчастіше на практиці порушуються вимоги саме до змісту арбітражної угоди. Проте іноді це призводить не до недійсності арбітражної угоди, а лише до її «паталогічності», тобто така арбітражна угода може бути визнана дійсною і виконаною. Наприклад, практика МКАС при ТПП України підтверджує, що «неточності, допущені у формулюванні арбітражного застереження контракту, не перешкоджають визнанню його таким, що передбачає компетенцію МКАС при ТПП України, бо немає сумнівів стосовно відповідних намірів сторін». Зокрема, у цьому випадку сторони неправильно вказали назву арбітражного органу: замість МКАС при ТПП України – «Вищий арбітражний суд при ТПП України» [5].

Деякі іноземні науковці вказують на ще одну вимогу дійсності арбітражної угоди – відсутність «дефекту волі» сторін. При цьому дефект волі сторони арбітражної угоди може полягати в тому, що сторона арбітражної угоди уклала її під впливом: а) примусу; б) обману чи в) помилки. На практиці третейські та державні суди, вирішуючи ці питання,

рідко застосовують право конкретної держави. У справі №4381, яку розглядав арбітражний суд при Міжнародній торговельній палаті, зазначається, що ці питання слід вирішувати в світлі спільної волі сторін, що впливає з обставин укладення, виконання і припинення договірних відносин сторін, враховуючи міжнародні торговельні звичаї [1, с. 91].

Українське законодавство, як і законодавство більшості держав, не передбачає окремих норм для визнання арбітражної угоди недійсною з причини примусу, обману чи помилки. Водночас, відповідно до ст.229-231 Цивільного кодексу України, правочин може бути визнаний недійсним, якщо він вчинений під впливом помилки, обману чи насильства. Згідно з принципом відокремленості арбітражної угоди, вважаємо, що відповідні положення неможливо застосовувати до питання недійсності арбітражної угоди. Посилання сторони на те, що арбітражна угода була укладена внаслідок примусу, рідко знаходять підтримку арбітражного суду.

Сторони арбітражної угоди рідко оспорюють її і з причини обману, адже принцип відокремленості арбітражної угоди відіграє особливу роль у цьому випадку. Так, визнання основного контракту недійсним у зв'язку з тим, що він був укладений під впливом обману, не означає автоматичної недійсності арбітражного застереження, яке міститься в цьому контракті. Сторона, яка стверджує, що арбітражна угода є недійсною з причини обману, повинна довести недійсність саме арбітражної угоди. Наприклад, якщо сторону ввели в оману стосовно товару чи його якості, то це не має нічого спільного з механізмом вирішення спору: спір може бути переданий на вирішення третейського суду попри недійсність основного контракту.

Дещо частіше постає питання «помилки» як підстави для визнання арбітражної угоди недійсною. Згідно з французькою судовою практикою, у випадку, коли сторона арбітражної угоди не знала, що між арбітром та іншою стороною існує зв'язок, така необізнаність є помилкою, на підставі якої арбітражна угода повинна бути визнана недійсною. Проте можна навести приклади і протилежного. Так, у справі, яку розглядав Апеляційний суд м. Париж, позивач стверджував, що на час укладення арбітражної угоди він не знав, що віце-президент Арбітражного суду при Міжнародній торговельній палаті є юристом протилежної сторони, і просив суд визнати арбітражну угоду недійсною з підстави помилки або обману. Проте суд відмовив у цьому клопотанні, оскільки «не було конкретно встановлено, що на момент укладення контрактів, які містили арбітражне застереження, віце-президент Арбітражного суду вже працював як юрист відповідача» [6].

Отже, вимоги дійсності договору, визначені цивільним законодавством, не можна застосувати до арбітражної угоди з огляду на її змішану правову природу і принцип відокремленості арбітражної угоди. Вважаємо за необхідне наголосити на необхідності дотримання при укладенні арбітражної угоди сторонами вимог, які висуваються до їх дієздатності, змісту і форми. Дотримання цих вимог є передумовою

дійсності арбітражної угоди. Водночас, наслідком їх порушення може стати неможливість арбітражного розгляду, ухвалене на підставі недійсної арбітражної угоди рішення може бути скасоване, а в його виконанні і визнанні може бути відмовлено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мальський М.М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. – Львів: Літопис, 2013. – 374 с.
2. Карабельников Б.Р. Исполнение и оспаривание решений международных коммерческих арбитражей: Комментарий к Нью-Йоркской конвенции 1958 г. и главам 30 и 31 АПК РФ 2002 г. – 3-е изд., перераб. и доп. / Б.Р. Карабельников. – М.: Статут, 2008. – 383 с.
3. Международное коммерческое право: Учебное пособие / под. общ. ред. В.Ф. Попондопуло. – 2-е изд. – Серия: Высшее юридическое образование, 2007. – 472 с.
4. Мальський М.М. Визнання арбітражної угоди недійсною / М.М. Мальський // Держава і право. – Випуск 49. – С. 390-396. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34352/62Malskiy.pdf?sequence=1>.
5. Рішення МКАС при ТПП України від 10.05.2000 // Практика МКАС при ТПП України: Внешнеэкономические споры / Под общ. ред. И. Побирченко. – К.: Праксис, 2006. – С. 60-69.
6. Prima Paint Corp. v. Flood & Conklin Manufacturing Co. 388 U.S. 395 (U.S. S. Ct. 1967). [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=388&invol=395>.

Науковий керівник: Науменко О.М.